

1-1991 JAN/FEBR

arkitektur

EKORAPPORT

**Ekobyar, ekokommuner och ekostäder.
Ekologi i byggande och planering tilldrar sig nu allt större
intresse runt om i världen. Gunilla Lundahl
rapporterar senaste nytt.**

Intresset för ekologiskt byggande tilltar. Konferenser, rapporter och seminarier avlöser varann. När en andra ekobykonferens hölls i Falckenberg i oktober, samlades 300 nya deltagare. Ändå fick inte alla som ville plats. Nära hundra nya ekobyprojekt finns nu på planeringsstadiet. Elva kommuner utropade sig till ekokommuner och bildade en samarbetsorganisation. Konkret och kritiskt diskuterades det ekologiska byggandet och hyarna. Runtom bubblade delförslagen upp. Men helhetslösningarna är ännu få, motgångarna uppenbara och motståndet i de övergripande systemen segt.

De optimistiska ekobyprojekten i Orsa till Bomässan 91 har reducerats väsentligt. En resursby kallar nu HSB sitt projekt. Käppen i hjulet är framförallt kostnaderna. Lyxvillor i grön förpackning säger de kritiska. Ekonomi blev det mycket tal om.

Ur brukarnas synvinkel är de ekonomiska oddsen starka för ekobyarna. Förbrukningskostnader för energi, sopor, vatten och mat minskar. De sociala vinsterna är heller inte oväsentliga för ekonomin — sambruk och byte av tjänster förbilligar. Nyligen visade en utredning att invånarna i Tuggelite i Skåre bör betydligt billigare än boende i jämförbara konventionella hus.

Kostnaderna för byggandet, brister i erfarenhet, tekniskt kunnande och överblick reser hinder. I Orsaprojektet adderas hos HSB kostnaderna för det nya utan att besparingar i helheten blir synliga. De som talade för HSB menade att organisationen kunde ta på sig arbetet som murbräcka gentemot institutionella hinder och stå ut med tidiga utvecklingskostnader. Andra menade att den fristående bostadsrätten gav den enda möjligheten att styra innehåll och pris. Gott försvar fick också den småskaliga allmännyttan utan stora organisationskostnader, men med kunskaper, kontakter och ett socialt engagemang. Varför ska vanliga människor behöva binda kapital i boendet?

Boverket gav vaga och undanligande svar på frågor om verkets roll i finansieringen. Därför mer precisa är JAK-bankens (Jord, Arbeta,

Kapital) företrädare i sin diskussion om räntans betydelse för utvecklingen av nya projekt. De bedriver alltså räntefri in- och utlåning. Sitt budskap följde de upp i november i Årsta i Stockholm med seminariet *Tillväxtens gränser och möjligheter, samhällsekonomiska grundvalar för en hållbar mänsklig utveckling*. Där redovisades även idéerna bakom finansdepartementets utredning om en grön BNP.

VAD ÄR EN EKOBY?

Förslag till definition av ekobyen kom från flera håll — Boverket, HSB, Folke Günther, Varis Bokalders, Hans Eek och EFEM. De sammanföll på de flesta punkterna även om betoningarna kunde ligga lite olika. För en ekoby ska t ex i Boverkets preliminära förslag gälla: Den ska lokaliseras inom en fungerande infrastruktur,

den ska anpassas till de lokala förutsättningar, minst 50 kvm/lägenhet ska finnas för odling. Ej hårdgjord mark ska gå att odla på. Man ska ha tillgång till ej elberoende svalförvaring. Användbart renvatten inom området ska användas. Avloppet ska tas om hand lokalt, avfallet ska källsepareras och lokal kompostering ska genomföras. Husen ska inte ligga på mark som lutar NO-N-NV. Högst 25% av solinstrålningen får avskärmas. Värmen får dra högst 50 kwh/m² och år. Varmvatten värms från förnyelsebar energikälla. Effektiva apparater ska användas. Luftens regleras genom självdrag och behovsstyrd ventilation. Byggmaterial ska ej vara hälsovådliga. Minst fem kvm/lägenhet skulle vara gemensam yta. Kvar att diskutera är

byggteknik, social miljö, upplåtelseformer, planeringsteknik, boendemedverkan, upphandlingsformer.

Ska man precisera? Är det inte bättre att tala om energiomlopp och näringskretslopp? Att tala om resursrecirkulation i stället för precisera i teknik och siffror. Och att redovisa vad man strävar efter på lång sikt. Ekobybyggandet som process i stället för projekt. Så resonerade en del.

Frågor som blev hängande i luften var: Vem bestämmer byggpriserna idag? Hur sätta fart på informationskretsloppet bland myndigheterna?

Medinflytande är en av kärnfrågorna i ekobybyggandet. Ekobyarna kräver engagemang av de boende. Vilken roll ska de ha i planering och byggande? HSB har trycket underifrån. Ett miljödokument lades fram till årets kongress och det ställer krav på ekologiskt engagemang. Ett omfattande studiearbete har dragits igång. HSB är också engagerat i ett stort antal ekobyprojekt. Framtidsforskaren Per Berg, representant för en ekobyförening utanför Uppsala, som dessutom är hans forskningsobjekt, hävdade bestämt att alla initiativ bör utgå från de boende. Och att arkitekterna kan komma in en bit in i projektet. Arkitekterna hävdade dock sin kunskap som en resurs och visade på de kostnader som en alltför individualistisk och ostyrd planering drar med sig.

Ur detta växte debatten om vilka som ska bo i ekobyar. Helt klart har det krävts energi, kunskaper och vilja utöver det vanliga av pionjärerna. God ekonomi tycks dessutom krävas av dem som närmast står på tur. Dessutom krävs intresse och arbetsinsatser på fritiden. "Vem som helst" förväntas inte bo i en ekoby. Men vem tar hand om de resurssvaga?

Nils Tiberg, restproduktprofessor i Luleå, tar upp den frågan. Hans rykte baserar sig på hans lyckade maskkomposterings och "maskringen", som blivit folkrörelse. Men hans egentliga arbete går ut på forskning kring hur samhällets restprodukter ska hanteras, vilka möjligheter som finns att foga in dem i ett krets-

1. Stadsförnyelse på Kjeld Langesgade, Köpenhamn. När taket behövde repareras fick det ersättas av ett lusthus/matsal/vardagsrum/kök. Arkitekt Ole Andersen.

2. Rotzonanläggning i Berlin som renar kvarters grävatten. Anläggningen som blev klar till IBA-utställningen 1987 ligger i hörnet Bernauer strasse/Dessauer strasse.

3. Kreuzberg, Berlin. Stadsdelen har länge präglats av slum och förfall, men förnyas nu allt snabbare. Kreativiteten hos husockupanter och ekologiska aktivister blommar, nya skönhetsideal hyllas. Här bekransas en trasig mur.

Foto Floyd K Stein

1

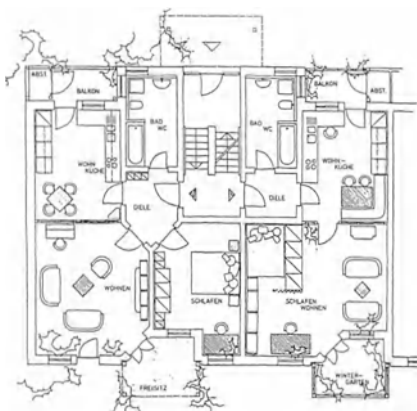

2

3

Schafbrühl, Tübingen. Arkitekten Joachim Eble har ritat både kvarter och stadsdelar i Tübingen, där de ekologiska ambitionerna varit höga både socialt, tekniskt och estetiskt. Schafbrühl hör till de äldsta.

Foto Varis Bokalders

lopp, eller rent av undvika att de uppstår. Här dyker frågorna upp kring engagemanget i samhällsplaneringen och byggandets ekologiska grundproblem. Ekobyar kan vara viktiga experimentverkstäder, men inte lösningen på nutida och framtida miljöproblem.

EKOKOMMUN OCH EKOSTAD

Ekokommunerna är kanske ett viktigt nästa steg. De som bildat förening är: Hällefors, Kungsör, Orsa, Sorsele, Övertorneå, Lindesberg, Nora, Tranås, Tierp och kommundelarna Eriksberg och Almunge-Knutby i Uppsala. Tillsammans och med hjälp av en projektsekreterare ska de formulera handlingsprogram, samordna, ordna seminarier, ge ut en bulletin och utbildningsmaterial — och diskutera hur industri, jordbruk och översiktsplanering kan ställa om.

Ekostaden är det begrepp som nu runtom i världen ställs i centrum för intresset. I april hölls den första internationella Ekocitykonferensen i Berkeley i Kalifornien. Dit kom över 700 deltagare från hela världen för att diskutera möjligheterna till överlevnad i städerna, när de nu bara blir fler och allt större. Där diskuterades miljöskydd, social rättvisa, hälsosamma städer och hela system, markanvändning och transporter, naturen i staden och stadsjordbruk, politik och styrning, ekonomi och ekologi. Där fanns hela spännvidden mellan dem som engagerar sig starkt i odling, naturliga kretslopp och grön miljö till dem som lägger huvudvikt vid teknologisk förnyelse, ofentlig styrning och organisatorisk förändring. En innehållsrik och intressant konferensrapport kan rekvideras från Urban Ecology, PO Box 101 44, Berkeley, CA 94709, USA.

Permakulturbegreppet hade en stark förankring på Ekocitykonferensen och utvecklades där av Declan Kennedy, som också talade om detta i Falkenberg. Själv förestår han Europas Permakulturcentrum i Steyerberg i Tyskland. Hans hustru Margrit Kennedy fördjupar diskussionen om ekonomi efter att i många år ha arbetat med ekologiskt stadsbyggande inom

IBA i Berlin. För henne är en förändrad syn på ekonomi en av hörnpelarna i ekostaden.

Declan Kennedy beskrev hur permakulturbegreppet (permanent agriculture) vuxit från att enbart handla om odling till att bli mer omfattande. Det handlar för honom om en planerings- och projekteringsmetod med målsättningen att åstadkomma stabila system, som underhåller sig själva och befinner sig i samklang med ekologiska principer. System som inte bara skänker människor näring utan också energi, värme, meningsfullt arbete och ett nytt sinnligt förhållningssätt till elementära livsbetingelser.

Bland annat handlar det om att optimera verksamheter så att varje element i ett system fyller flera funktioner och att varje funktion bärs upp av flera element. Bara så kan man uppnå flexibla och stabila strukturer med ett minimum av energi och arbete.

Idéerna finns uttryckta dels i samhället Steyerberg i flera permakulturprojekt och dels i Dortmund, där universitetsparken ska förvandlas till en demonstrations-, experiment-, kultur- och rekreationsanläggning. Stor vikt lägger han vid att teknik inte är huvudfrågan utan social gemenskap och livsglädje. Paradisdrömmen hålls levande.

Ekostaden har också blivit en viktig angelägenhet för EG. Under sommaren har EGs miljöminister sänt ut till medlemsländerna en "Grönbok om stadsmiljön" som incitament till debatt och eftertanke. Där sägs t ex:

Man kan inte bara behandla de omedelbara orsakerna till miljöförstörelsen. Man måste också uppmärksamma de ekonomiska och sociala val som är den reella bakgrunden till problemen.

Där är nödvändigt att bygga på livskvalitet i städerna. Då är också samordningen i staden viktig. Det räcker inte att bara rena luften. En kritisk analys av städernas funktion, struktur och utvecklings sätt måste till. Är städernas förfall ett tecken på en kulturell kris?

Där talas om staden som ett brett utbud av specialiserat råmaterial. Kulturen spelar då en avgörande roll för den ekonomiska kreativite-

ten. Miljöns kvalitet blir en grundläggande fråga. Att förbättra stadsmiljön är en process. Det är inte bara en fråga om ekologi utan om arkitekturens kvalitet överhuvudtaget. Anonyma lådor i internationell stil har trängt sig in överallt och fördärvat de historiska stadskärnorna. Det krävs mer än ytlig efterapning av historiska element om harmoni med det gamla ska återskapas. Det krävs respekt för fundamentala traditioner i materialval, mångfald i byggandet och allsidig användbarhet. Den gamla zonindelningen måste ersättas med en insats för att utveckla staden som projekt som tillför det sociala och ekonomiska livet nya kvaliteter.

Där myntas begreppet post-urbana strukturer om förorterna. Om den funktionalistiska zonindelningen som hindrar stadens dynamik och organiska helhet skrivs en hel del. Där sägs också att fotgängarna måste betraktas som de huvudsakliga brukarna av stadens gator. Och gatan måste återerövrats för de boende.

Ett bra incitament för debatt även här i Sverige. Är det så att vi här halkar efter på vägen mot ett friskare samhälle? Jämför vi oss med Danmark ser det betänkligt ut. Där har man t ex bestämt sig för att halvera energiförbrukningen inom 25 år. Att bli helt självförsörjande på energi genom att satsa på vind och biogas. Miljövänlig energiteknik är ett av Danmarks nya viktiga exportprodukter. Runt om i Danmark byggs och forskas det på ekologiskt vis. Det finns ett debattglatt miljöministerium, som producerar lättillgängliga filmer och skrifter. Byplanlaboratoriet samlar och sprider information om ekologiska projekt. Tillsammans med Danske Arkitekters Landsforbund har de också tagit initiativ till en nordisk arkitektävling om en ny stadsekologisk bebyggelse.

Är det dags för oss också att ta lite friskare tag? Då krävs engagemang på alla håll och kanter — som i Danmark. GUNILLA LUNDAHL

Författaren är frilansjournalist och bevakar design, inredning och ekologi för tidskriften Arkitektur. F n vikarierar hon också som intendent vid Arkitekturmuseet, där hon bl a förbereder en utställning om ekologi i byggandet.